Xızır'ın (Hızır'ın) Kutsal Davarı (Dersim'in Kutsal Dağ Keçileri)

Dr. Samuel Vock-Verley
verleysamuel@gmail.com

Yayımlanma Tarihi:
15 Ocak 2026

İndirilme Tarihi:
22.11.2026

Önerilen Atıf: Vock-Verley, Dr. Samuel (2026). Xızır'ın (Hızır'ın) Kutsal Davarı (Dersim'in Kutsal Dağ Keçileri). Alevi Ansiklopedisi — ISIL: DE-4607. https://doi.org/10.68413/alevian siklopedisi.zc98t (Erişim Tarihi: 22.11.2026)

Alevi Ansiklopedisi, **Kütüphaneler ve İlgili Kuruluşlar için Uluslararası Standart Tanımlayıcı** kapsamında **ISIL: DE-4607** koduyla kayıtlıdır.

ISSN 3055-9928

ISIL URI /isil/DE-4607

LOBID
lobid.org/organisations/DE-4607

Permalink id.zdb-services.de/resource/organisations/DE-4607

Adres: Alevi Ansiklopedisi
Körnebachstr. 49-51, 44143 Dortmund

info@aleviansiklopedisi.com

Özet
Kürt Alevi geleneklerinde dağ keçileri, yerel kozmolojilerde Xızır ve diğer mekânsal koruyucularla ilişkilendirilen kutsal varlıklar olarak kabul edilmektedir. Uzun süre boyunca avlanmaları pratik edilmiş olmakla birlikte, bu eylem tabu olarak görülmüş ve hastalık, ölüm ya da doğal felaketler yoluyla görünmez güçler tarafından cezalandırılan bir ahlaki ihlal olarak anlaşılmıştır; kimi durumlarda bu cezalar toplumsal ve dinsel yaptırımlarla da pekiştirilmiştir. 1990'ların sonlarından itibaren bu inançlar kültürel ve çevresel aktivizm aracılığıyla yeniden canlanmış ve 2019 yılında dağ keçilerinin avlanmasının yasaklanmasıyla sonuçlanmıştır. Günümüzde dağ keçileri, Dersim'de ve diasporadaki topluluklar arasında kültürel kimliğin ve çevresel farkındalığın güçlü bir simgesi olarak işlev görmektedir.

Anahtar Kelimeler: Dağ Keçileri, Dersim, Dersim Aleviliği, Dersim Alevism, Hızır, Hızır'ın Davarı, Raa Haqi, Xızır

Tanım ve Etimoloji

Dersim'de dağ keçileri (*Capra aegagrus*), çeşitli biçimlerde adlandırılmaktadır: "dağ keçileri" (*bez kofî* [Kırmancki], *dağ keçileri* [Türkçe]), "Xızır'ın davarı" (*ki. malê Xizirî*, *tr. Xızır'ın davarı*) ve daha nadiren "Xızır'ın evlatları" (*ki. evladê Xizirî*). Dağ keçileri, Kırmancki Kürtçede kutsanmış ya da mübarek olanı ifade eden bimbarek kavramı çerçevesinde kutsal kabul edilmektedir. Bu terim, ya görünmez varlıklar tarafından kutsanan şeyleri (örneğin "mübarek taş" olarak bilinen

Telif Hakkı © 2026 Alevi Ansiklopedisi ve yazar(lar)a aittir. Aksi belirtilmedikçe Creative Commons Atıf-GayriTicari-Türetilemez 4.0 Uluslararası Lisansı (CC BY-NC-ND 4.0) kapsamında yayımlanmıştır. Her türlü kullanımda uygun atıf zorunludur. Ticari kullanım, değişiklik, çeviri veya yeniden yayın için Alevi Ansiklopedisi ve/veya yazar(lar)ın yazılı izni gereklidir.

kutsal mekân, *kemerê bimbarekî*) ya da gündelik dildeki kutlama ifadelerini (örneğin "bayramın mübarek olsun," *roşanê sima bimbarek bo*) ifade etmektedir (Lezgin 2016, 714).

Tabu

1990'lara ve kırsal hayatın yıkımına kadar, dağ keçilerinin kutsallığı, Dersim'de Kürtçe konuşan Alevi kozmolojilerinin merkezinde yer alan kutsal varlıklarla kurulan yakın ilişkiye dayanmaktaydı; bu ilişki bölgeye yayılmış çok sayıdaki kutsal mekân aracılığıyla ifade edilmekteydi. Dağ keçileri, yerel halkın yaşamına müdahale ettiğine inanılan ölümsüz bir figür olan Xızır'ın ve Düzgün Baba ile Ana Fatma gibi diğer önemli "koruyucuların" (*wayîr*) mülkü olarak kabul edilmekteydi. Bu varlıklar adına dağ keçilerinin "buradaki dünya" ([*Kirmancki), na dina*) ile "oradaki dünya" ([*Kirmancki), a dina*), "zahir" ([*Kirmancki), zahir*) ile "batın" ([*Kirmancki), botin*) arasında dolaştıklarına inanılmaktaydı. Coğrafyan her yerine yayılmış olan bu hayvanların, insan topluluklarını gözlemlediği ve gördüklerini görünmez efendilerine aktardığı düşünülmekteydi. Dağ yamaçlarında sıkça görülebilen dağ keçisi sürüleri, yerel çobanlara ait keçi sürülerine büyük ölçüde benzemekteydi. Bu sürüler, mekânın efendisi olan koruyucu varlıkların dokunulmaz mülkü olarak anlaşılmaktaydı. Anadolu'nun başka bölgelerinde ise bazı Alevi toplulukları, kutsal kişilerin sadık yoldaşları ya da hatta onların bedenlenmiş hâlleri olarak kabul edilen geyiklerin avlanmasını yasaklamıştır (Zarcone 2017, 96-101).

Bu korunan varlıkların avlanması, cezalandırılma riskini beraberinde getirmekteydi. Nitekim Ozan Serdar tarafından yorumlanan Kırmancki *Sey Weli* deyişi bunu açık biçimde anlatmaktadır:

Mi va: « buko Sey Welî, » Dedim ki: "Oğlum Sey Weli,"

Cigerê mi mira va « ha » Yüreğim bana seslendi: "Ne diyorsun?"

Mi va bê gosro mine Dedim ki: Beni dinle,

Ti meso seydê kowan Dağlarda ava gitme.

Koytura dime mi veng da Peşlerinden koştum, seslendim,

Gosro mi nena dar Ama beni dinlemediler.

Saate werte nê koyte Bir saat bile geçmeden

Ame tsixe kuwunê ma. Dağdan bir çığ koptu.

Ewro dê arê berdê Bugün alıp götürdü

* * *

Di bira û ju zama. İki kardeşi ve bir bacanağı.

Mi na thomirê xo guret Sazımı elime aldım,

Tsix sero mi veng da Çığa doğru seslendim.

Vengê minê khal û kokim Yaşlı ve kısık sesim

Dzoro si olî divan Yüce divanın doruğuna ulaştı.

Mi niya da khalo kokim Gelen ihtiyarı gördüm,

Nist astorî dota vejîya Atının üstündeydi.

Vake : « tsiko sevanê Dedi ki: “Nedir bu, ne diyorsun?

To qey berdî gos û gerike ma » Neden kulaklarımızı dövüp duruyorsun?”

Simşerê xo wunti we Kılıcını çekti,

Da tsixîro tsix kerd vila Çığı ikiye yardı.

Binê tsixiro vejiyay İki kardeş ile bacanakları

Di bira û ju zaman Çığın altından çıktılar.

Şune çeverê na gomî O ahırın kapısına vardım,

Malo ke zerede bî mu kerd qirvan İçindeki bütün hayvanları kurban ettim.

Mi va « haqo to sikir vo Dedim ki: "Şükürler olsun Hakk'a,

Pê sekon malê dîn» Bu dünyanın malıyla ne yapayım? [1]

Bu deyiş, *Kureyşan* Ocağından gelen bir *pir* etrafında şekillenmektedir. *Pirin* itirazlarına rağmen, oğlu iki bacanağıyla birlikte dağ keçilerini avlamaya gider ve bu dinsel ihlalin cezası olarak yorumlanan bir çığ altında kalırlar. Diğer köylüler duruma kayıtsız kalır ve bunu hak edilmiş bir kader olarak görerek müdahale etmezler. Buna karşılık *pir*, sazını eline alarak görünmez varlıklara yakarır. Bu eylem aracılığıyla, "İhtiyar, Amca" ([*Kirmancki), Khalo*) olarak bilinen Xızır'ı çağırır. Xızır başlangıçta tekrarlanan çağrılardan rahatsız olmuş görünse de sonunda kılıcıyla buzu yararak karı ikiye ayırır ve üç gencin sağ salim çığın altından çıkmasını sağlar. *Pir*, şükran göstergesi olarak ahırındaki tüm hayvanları kurban eder.

Pek çok anlatı, dağ keçilerinin avlanmasını görünmez varlıklar tarafından cezalandırılan bir eylem olarak tanımlamakta; bu cezalar çoğu zaman rüyalar yoluyla açığa çıkmaktadır. Avlanma tabu kapsamında değerlendirilmiş olsa da, pratikte yaygın biçimde sürdürülmüştür. Dağ keçilerini avlamak, zalimlik, inançsızlık ya da açgözlülük gibi ahlaki kusurların bir ifadesi olarak görülmüştür. Şiddetle kınanmasına rağmen, lanet taşıdığına inanılan etlerinin tüketildiği de bilinmektedir. Bu nedenle hem avlanma hem de tüketim "günah" ([*Kirmancki), xiravo*, *[Türkçe], günah*) ve "haram" ([*Kirmancki), heram*, *[Türkçe] haram*) olarak değerlendirilmiştir. Geleneksel anlatılarda, Xızır'ın davarına saldıran avcıların doğrudan Xızır tarafından cezalandırıldığına inanılmaktadır; bu cezalar kör edilme ya da öldürülme şeklinde tezahür edebilir. Avcıların rüyada kılıçla vurularak, çığ altında kalarak ya da vahşi bir hayvan tarafından parçalanarak öldükleri anlatılmaktadır. Xızır tarafından uygulanan bu sert cezalar, kimi zaman insanî, toplumsal ve dinsel yaptırımlarla da desteklenmiştir.

Dersimli Pir Zeynel'in tanıklığına göre, avcılar cemlerde – köyün adaletinin dağıtıldığı yıllık dinsel mecliste – açıkça teşhir edilebilir ve topluluktan dışlanarak cezalandırılabilirdi. Kış aylarında köy köy dolaşan inanç önderleri, bu yaptırımları cem önünde ilan etmekle sorumlu olup, cezalar kimi zaman köyden sürgüne kadar varabilmekteydi.

Başarılı Bir Mobilizasyon

Ocak 2019'da Dersim ili, Türkiye'de dağ keçilerinin avlanmasını yasaklayan ilk il olmuştur; bu karar 2020 yılında Tarım ve Orman Bakanlığı tarafından da onaylanmıştır. O tarihten bu yana bu hayvanlar için herhangi bir avlanma izni verilmemektedir. Söz konusu önlemler, 1990'ların sonlarından itibaren bölgeyi korumak ve kültürel kimliğinin tanınmasını teşvik etmek amacıyla harekete geçen aktivistler ve sivil toplum grupları tarafından memnuniyetle karşılanmıştır. Bu mobilizasyonlar sırasında, özellikle 2010'ların sonlarına doğru, Dersim'in "kutsal" olarak tanımlanan dağ keçilerinin savunulmasına yönelik ortak bir çağrı ortaya çıkmıştır. Bu çağrı; çevresel, politik, hukuki, kültürel ve dinsel argümanlara dayanmaktadır (Gültekin 2021, 225-43; Hanoğlu vd. 2025). Avukatlar, gazeteciler, blog yazarları, sanatçılar, yurttaşlar, siyasetçiler, sendikalar ve araştırmacılar – ulusal ve ulusötesi düzeylerde bu süreci görünür kılan geniş bir aktör yelpazesiyle – bu mobilizasyonun başarısına katkı sunmuştur.

Bu aktivizm, 1990'larda öncelikle yerel araştırmacılar ve sanatçılar tarafından başlatılan, daha sonra hem yerelde hem de diasporada daha geniş bir nüfusa yayılan Kürt Alevi sözlü geleneklerinin yeniden keşfine de katkıda bulunmuştur. Kamusal gösteriler bu süreci görünür kılmıştır; özellikle Dersim'de direnişin merkezi mekânlarından biri olan Seyit Rıza Meydanı'nda, Doğa Aktivistleri ve Munzur Akademisi gibi gruplar, üzerinde Türkçe ve Kırmancki sloganlar bulunan dağ keçisi görsellerinin yer aldığı pankartlar taşımıştır: "Avlanma yasaklansın. Koruyucumuz Xızır'dır – bizi öldürmeyin." 2000'li yıllardan itibaren, kış aylarında yollar kenarında, yaz aylarında ise dağ

yamaçlarında sıkça görülen dağ keçileri, uzun süredir devlet şiddetiyle damgalanmış bir bölgede güçlü ve birleştirici bir simge hâline gelmiştir (İlengiz 2023). Günümüzde Dersim'deki birçok Kürt Alevi aktivist, bu hayvanları yerel Alevi geleneklerine atıfla "kutsal" olarak görmekte ve onların korunmasını politik bir sorumluluk olarak değerlendirmektedir.

Sonuç

Bu madde, Dersim'de dağ keçilerinin (*Capra aegagrus*) Raa Haqi kozmolojisindeki konumunu, insanları, peyzajı ve görünmez varlıkları birbirine bağlayan ahlaki ve kozmolojik bir düzenin içine yerleşmiş aktif insan-dışı özneler olarak analiz etmektedir. *Xızır'ın davarı* (*malê Xizirî*) olarak bilinen dağ keçilerinin, görünür ve görünmez dünyalar arasında dolaştığına, insan davranışlarını gözlemlediğine ve ödül ya da ceza yoluyla ahlaki sorumluluğu aracılık ettiğine inanılmaktadır. Avlanmalarına ilişkin tabu, mutlak bir yasak olarak değil; ihlali hâlinde hastalık, ölüm, doğal felaketler ya da cemlerde uygulanan topluluk yaptırımları gibi kozmolojik sonuçlar doğuran etik bir sınır olarak işlemektedir. Rüyalar, çığlar ve ilahi müdahalelere dair anlatılar aracılığıyla dağ keçileri, adaletin aracısı ve kutsal coğrafyanın koruyucuları olarak ortaya çıkmakta; Raa Haqi inancında ekolojik davranış ile ahlaki sorumluluk arasındaki karşılıklı ilişkiyi somutlaştırmaktadır.

1990'ların sonlarından itibaren bu kozmolojik anlamlar, modern Dersim'i şekillendiren ekolojik tahribat, zorunlu yerinden edilme ve devlet şiddeti bağlamında yeniden etkinlik kazanmıştır. Bu süreçte dağ keçileri, yerel dinsel bilgi, çevresel etik, kültürel kimlik ve politik aktivizmin kesiştiği güçlü simgeler hâline gelmiştir. 2019 yılında dağ keçisi avının yasaklanması, yerel kozmolojiye dayanan ve akademik, hukuki ve sanatsal müdahalelerle güçlenen uzun erimli, çok aktörlü bir mobilizasyonun kurumsal sonucu olarak değerlendirilmektedir. *Xızır'ın Kutsal Sürüsü*, Raa Haqi'de kutsal coğrafyanın yalnızca gündelik ahlaki yaşamı düzenlemekle kalmadığını, aynı zamanda çağdaş çevre

mücadelelerine simgesel meşruiyet ve etik tutarlılık kazandırdığını ortaya koymakta; Dersim'de doğa, inanç ve direniş arasındaki iç içe geçmiş ilişkiyi görünür kılmaktadır.

Sonnotlar

[1] Aşağıdaki transkripsiyon ve çeviri, ressam ve yazar Ziya Aydın tarafından, yürüttüğümüz son derece verimli ve kıymetli görüşmeler sırasında hazırlanmıştır. Ziya Aydın'ın Kırmanckî transkripsiyonunda ẍ harfini kullanması bilinçli bir tercihtir; bu kullanım, söz konusu sesi x harfiyle gösterilen sesten ayırt etmeyi amaçlamaktadır. Bu deyişin Ozan Serdar tarafından seslendirilen bir versiyonu, Dersim Lawıkê Ma (1999) albümünde dinlenebilir.

Kaynakça & İleri Okumalar

Gültekin, Ahmet Kerim. 2021. "Dersim as a Sacred Land: Contemporary Kurdish Alevi Ethno-Politics and Environmental Struggle." İçinde *Ecological Solidarity and the Kurdish Freedom Movement: Thought, Practice, Challenges, and Opportunities*, editör Stephen E. Hunt, 225-243. Lanham, MD: Lexington Books.

Hanoğlu, Hayal, vd. 2025. "Resistance in a 'Sacred Geography': Critical Perspectives on Land, Ecology and Activism Among Dersimi Alevis in Turkey." *Geoforum* 161. https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0016718525000636

İlengiz, Çiçek. 2023. "Kutsal Olan ve Olmayan: İşte 'bütün mesele' bu mu?" İçinde *Dağdaki Keçi, Gökteki Ay, Sudaki Balık*, editör Rezzan Gümgüm. İstanbul. www.depoistanbul.net/wp-content/uploads/2023/04/ilengiz-tr.pdf

Lezgin, Rüstem. 2016. *Ferhenge Kirmanckî (Zazakî)-Tirkî*. Diyarbakır: Vate Yayınları.

Zarcone, Thierry. 2017. *Le cerf. Une symbolique chrétienne et musulmane*. Paris: Les Belles Lettres.

Yayıncı Notu: Bu yayında yer alan görüş, yorum ve veriler yalnızca ilgili yazar(lar)a aittir; Alevi Ansiklopedisi'nin, editörlerinin veya destekleyici kurumların görüşlerini zorunlu olarak yansıtmaz. Alevi Ansiklopedisi ve editörleri, içeriğin kullanımından doğabilecek sonuçlardan sorumlu değildir